

**DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER****KORPORATİST DEVLET YAPILANMASINDAKİ İLİŞKİLER ZİNCİRİNE BİR ÖRNEK: SAĞLIK BAKANLIĞI-TÜRK ECZACILARI BİRLİĞİ**

Nurettin ABACIOĞLU\*

*Toplum ve Hekim Dergisi'nden özel bir sayı için yukarıdaki başlıkla ilgili böyle bir yazı yazma önerisi geldiğinde konuya iki biçimde yaklaşım olasılığı bulunuyordu. Birincisi, konuyu tarihsel ve/veya dönemselsel bir zaman aralığı olarak ele alıp, o zaman dilimine özgü meslek örgütü yöneticisi- Bakan etkileşimlerini çeşitli olaylar düzleminde hikaye etmek veya ikinci yaklaşım olarak, konunun salt meslek örgütü-devlet arasındaki herhangi bir ilişki değil, sistemin kendisini var etme biçimi olduğu kavramasıyla aktarımda bulunmak. Burada, doğrusunun da ikinci bakış açısı olduğu düşünülmüş ve tercih edilmiştir.*

Bu yazı, bir toplumsal örgütlenme modeli olarak devlet üzerine uzun boylu tezler üretme savında değildir. Bu haddini de, sınırlarını da aşar. Ancak burada, kapitalist devlet örgütlenmesinin özgün modelleme kalıplarından birisi olan korporatist yapılanma ile Türk Eczacıları Birliği'ne sistemce biçilen misyon irdelenecektir. Ayrıca, bu irdelikle, gerçekte tüm mesleki örgütlenmelere gönderme yapıldığı ve isteyenin kendi içerisinde bulunduğu mesleki örgütlenmeyi anlayabileceğini de altını çizerek vurgulamak gerekmektedir.

Konuyu analitik olarak çözebilmek için öncelikle bir basamaklandırma yapmak gerekmektedir. İlk basamakta,

bazı anlatılanların yerli yerine oturtulabilmesi ve eczacılar ile devlet ilişkilerine bir açılım yapılabilmesi anlamında sınıfsal özün doğru saptamasını yapmak gerekmektedir. Eczacıların mesleki-demokratik (?) kitle örgütlenmesi temelindeki devletle ilişkisi kuşkusuz sınıfsal özlere ve sınıf içi yükselen çelişkilerinin kitle refleksi olarak toplumsal muhalefetle bitişme düzeyine bağlı olarak devrevi değişiklikler göstermiştir. Bu da, eczacıların sınıfsal tavrını da belirleyen emek süreçleri ile ilgilidir. Devlet, korporatistik yapılanmayı mesleki temeldeki emek süreçlerini gölgeleme, kapatma ve bu çerçevede de emekten yana toplumsal saf tutabilmeyi engelleyen bir araç olarak kullanmaktadır. İkinci basamakta korporatizm ve mesleki örgütlenme sorunsalına değinmek gerekmektedir. Takiben eczacı örgütlenmesini belirleyen 6643 sayılı yasanın ideolojik temelleri ile burada korporatizmin kullanmak istediği sınıfsal özün mesleki tezahürlerini biçimlendirme gayretleri tartışılacaktır. Son bölümde korporatif devletin ideolojik saldırılarına karşın, eczacı örgütlenmesindeki direngenliğin sosyal ve maddi temelleri ile bir sonuca gidilmeye çalışılacaktır.

**Eczacılar: Nasıl Bir Sınıfsal Öz?**

Gereksinimlerimizi gidermek niteliğine sahip maddi nesnelere ve hizmetlere mal demek olasıdır. Bu malların

Tablo 1. İnsan hizmetleri ve imalat/doğal maddeleri işleme sanayii arasındaki farklar

İnsan Hizmetleri Sanayi	İmalat ve Doğal Maddeleri İşleme Sanayi
1- Üretim-Tüketim eş zamanlı olarak gerçekleşir 2- Üretilen ürün maddi nesne değildir 3- Ürün, 2 veya daha çok insan arasındaki değişikliği içeren ilişkinin sonucudur 4- Tüketildiğinde üretilen bir şey yoktur 5- Maddi üretim yoktur 6- Üreticiler maddi nesne üretmediklerinden emeklerinin sermayeye dönüşümü görecelidir (Göreceli Üretken Emek)	1- Farklı zaman süreçlerinde 2- Maddi 3- İlişki değil 4- Nesne olarak her zaman ürün var 5- Maddi üretim var 6- Üreticiler maddi nesnelere üretirken emeklerini sermayeye dönüştürürler (Üretken Emek)

\*Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakoloji AD

nasıl bir emek sürecinde ve ne adına üretildikleri, onları üretenlerin sınıfsal konumlarını belirlemede kullanılan önemli bir araçtır. Malları ve onlara ait üretim süreçlerini hizmetler ve maddi nesnelere sanayileri olarak ayırt edersek, sağlık hizmeti üretim süreci aşağıdaki tabloda da belirtildiği üzere insan hizmetleriyle ilgili etkinlikler içerisine girer.

Bu bağlamda, eczacıların sağlık hizmetiyle ilintisi olan ve üretim etkinliğinde bulunduğu iki temel sektör söz konusudur. Bunlardan birincisi, küçük meta üretimi yapılan bir işletme olan eczanesinde ürettiği ve sağlık hizmeti olarak hastaya (tüketiciye) sunulan "göreceli üretken emek" sürecidir. İkincisi ise, maddi nesnelere üretim süreci olarak ilaç sanayii içerisinde yüklendiği üretken emek sürecidir.

Eczacı, birinci tipteki hizmet sektörü içerisinde, yarattığı emek süreci bakımından eczanesinde, yani "küçük meta üretim işletmesinde" doğrudan kendi üzerinden elde ettiği artı-değerle diğer "üretim araç, gereç ve teknolojilerini elinde tutan sınıflar" dan ayrılmaktadır. Bu çerçevede eczacı, daha üst sınıf ve onun içerisindeki kastlaşmalara geçme gibi özentileri içerisinde barındırmakla beraber "sağlık hizmeti emekçisi" olabilme ve sınıfsal aidiyetine yakın durabilmektedir.

Eczacının, ilaç sanayii içerisindeki durumuna bakılacak olursa iki ayrılış ortaya çıkmaktadır. Birincisi ilaç üretim tesisinin sahip ve patronluğu ile, böyle bir tesiste çalışarak yarattığı emeğinin satışıyla geçinme durumunda olma aidiyetleridir. Birinci ayrılış konumundaki sınıfsal öz, tartışmaya yer vermeyecek belirli tavır ve çıkarları içermekle beraber, ikinci ayrılış tiplemesinde yer alan eczacılar, hizmet sektörü içerisinde bulunan meslektaşlarının sosyal davranış örneklemesini de içerisinde barındıran; yani sınıf değiştirme özlüklerini ve isteklerini içselleştiren ve ancak sanayicinin artı-değerini büyütme aracı olarak görevli ve bu anlamda da emekçi katmanlara daha yakın olma örneğini oluşturmaktadırlar.

Bu anlatılanların önemi şuradadır! Eczacılar, örgütleri aracılığıyla korporatist devletin, sistemi yeniden yaratma süreçlerinde sınıfsal aidiyet ve tavır alışlarına göre kullanılmaktadır. Bu kullanılış, devletin sınıf tabanlı çıkarlarına uyumlu gitme dönemlerinde sorunsuz kabul görünürken, eczacının mesleki sınıfsal karakteri, "emekten yana sınıfsal katmanlara" yaklaştıkça devlet kabulü ortadan kalkmakta ve mesleki örgütlenmenin denetlenmesini sıkılaştırma ve baskı nüfuzunu artırma eğilimlerine dönüşmektedir. Aynı süreçte devlet, mesleki etkinlikleri siyasetten arındırma anlamında mesleki tabanda kendi meslek örgütlenmesine "siyaset yapıyor" kimliği ile karşı çıkan meslek üye eğilimlerini gıcıklatmaktadır. Yani mesleki siyasal kültürsüzleşme bir biçimde desteklenmektedir.

Bu saptamalar doğru yapılabildiği oranda eczacı meslek örgütlenmesi ile Sağlık Bakanlığı (burada devlet) arasındaki ilişkiler daha iyi anlaşılabilir.

### Korporatist Devletin Genel Özelliklerine ve Mesleki Örgütlenmelerdeki Rolüne Yaklaşım:

Kapitalist devlet örgütlenme modellerinden birisi olan korporatizmin neyi ifade eder? Bu bölümde tartışılması gereken ana sorun budur.

Korporasyon kelime anlamı olarak dernek, kurum, kuruluş, lonca, tüzel-hükmi kişi/-lik anlamına gelmektedir. İngilizce'deki "corporate" kelimesi zaman zaman Türkçe'leştirilerek "korpore olmak" vs. şeklinde kullanılmaktadır. Bu da, "birleşmiş olma" halini, "ortaklık" anlamını veya "kollektif birlik halinde olma" durumunu tanımlamaktadır. Bu anlamda korporatizm, toplumun mesleki işbölümüne bağlı kollektif bir birlik halinde olmasını belirleyen bir örgütlenme modeli olarak tanımlanabilir.

Kuşkusuz, toplumsal işbölümü düzlemindeki {"mesleki birlik" ler kollektivizmi} kendi başına bir model değildir. Bu sistem, devletle sistemsel olarak bitişmiş durumdadır. Devlet, bu bağlantıyı meslekleri temsil eden "resmi kurumlar" aracılığı ile kurar. Bu kurumlara resmiyeti ve kurumsal ayrıcalıkları tanıyan devletin bizatihi kendisidir ve tanıdığı ayrıcalıkları hukuki bir mevzuat içerisine oturtarak kendi mesleki alanlarından sorumlu kollektif birliği oluşturur.

Mesleki örgütler, gerçekte çıkar temsiliyetini yüklenmişlerdir. Bu çıkar temsiliyeti devletin karar verme mekanizmalarına sıkı sıkıya bağlıdır. Bağlar, çıkar grubu ile yönetim elitinin ortak çıkarlar paydasında uyumlulaşması ile daha sıkılaşır. Ters durumlarında ilişkiler gevşekleşir, esner ve çıkar grubunun yönetimle arası çıkarsal temelde açıldığı oranda uzaklaşmalar olur. Ancak yönetim, mesleki çıkar grubunu kendisine yakın tutmak için gereken tedbirleri düşünmüş ve sınırlamıştır. Birliklerin, kendi mesleki tabanında "seçme ve seçilme" gibi göreceli çoğulcu demokratik kurallara bağlı özerkliği, son tahlilde devletin vesayeti altındadır. Vesayet, birlik yöneticilerinin görevden alınması ve görevden alınma nedenlerinin yargıya açık olması gibi hukuki yaptırım özelliklerine sahip bir görünüm sergilemektedir. Uygulamada da zaman zaman bu tutumun ibret dolu örneklerine rastlanabilmektedir.

### Korporatist sistemin özelliklerini özetlemek gerekirse;

1. Çıkar grubu temsiliyeti mesleki birlik ve/veya derneksele kurumlara aittir.
2. Mesleki örgütlenme, bazen aynı meslek alanında birden fazla dernek ve/veya birlik örgütlenmesi ile temsil edilebilmektedir.
3. Birden fazla mesleki dernekleşmenin olduğu mesleki işbölümlerinde aynı üye tabanına yönelik etkinlik yarışması gündeme gelebilmektedir.
4. Bu yarış meslek tabanını üye olarak kazanma, ekonomik kaynaklara sahip olma ve yönetim erki üzerinde

etkinlik kurabilme düzleminde tek tek veya toplam olarak sürdürülebilmektedir.

5. Yasal düzlemde tanınan meslek birlikleri, meslek alanında "tekel" ve temsiliyet bakımından "tekel" konumunda olan veya diğer bir ifadeyle "yarışmaya açık olmayan", "işlevsel olarak birbirlerinden farklılaşmış-ayrışmış" bir mesleki çıkar grubunu temsil eder.

6. Mesleki çıkar gruplarının temsilcileri olan dernek ve/veya birlikler devletçe tanınır. Bu, hukuki bir tanıma olabileceği gibi, genel hukuki düzenlemeler içerisinde devlet yönetim elitiyle birleşme becerisine bağlı kazanılmış bir temsiliyet ayrıcalığı düzeyinde de olabilmektedir.

7. Temsiliyet ayrıcalığı "temsiliyet tekeli" olarak dernek/birliklere verilebilmektedir. Ayrıca bu tüzel kişilik temsiliyetleri resmi karar verme organlarına ulaşım özgürlüğü ve hakkını da meslek grubuna sağlamaktadır.

8. Devlet, parlamenter uygulama pratiği içerisinde korporatist örgütlenmeye de şans tanıyabilir ve parlamento üyelerinin oluşmasını mesleki temsiliyet esasına göre düzenleyen bir seçim sistemi öngörebilir (Örneğin Mussolini İtalya'sı Anayasası ve parlamentosu).

9. Eğer parlamentonun oluşumunda hukuki tanımlama düzleminde bir mesleki temsiliyet yoksa; bu kez, resmi söylem olarak mesleki temsiliyet anlamında (medisteki milletvekillerinin sahip oldukları mesleğe bağlı olarak) iş kotarılması telkinleri gündeme getirilebilmektedir.

10. Esas olarak, korporatist düzen, sermaye birikimi sürecinde emek ve sermaye arasındaki maddi uyumsuzluklara bağlı ortaya çıkan yasal sorunları devlet adına mesleki temelde çözmekle görevlidir.

#### **Korporatizm ve Mesleki Örgütlenmeye Bir Örnek: 6643 Sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanunu'nun İdeolojik Temelleri**

Türk Eczacıları Birliği (TEB) 1956 yılında çıkarılmış 6643 sayılı yasa ile kurulmuştur. Bakıldığında, hekim, hukukçu, mühendis-mimar örgütlenmesi gibi farklı mesleki dayanmalara ait örgütlenmelerin yaklaşık aynı zaman aralığında yeni bir düzenlemeye tabi tutulduğu ve hukuki biçimlerinin yeniden şekillendirildiği anlaşılmaktadır.

Türk Eczacıları Birliği yasının 4. maddesi Birliğin görevlerini 11 alt başlık ve bölümde toplamıştır. Bu görevlerin bazılarını buraya aynen alıntılanmakta ve bu bağlamda devletin korporatist yaklaşımının eczacı örgütlenmesine yansıtılışını irdelemekte yarar bulunmaktadır.

Burada, yasanın 4-a, b, c, e, f, h, i, j maddeleri korporatist devlet anlayışının yansımalarına örnek olarak alınacaktır. Maddeler yasada kullanılan dile sadık kalınarak

alıntılanmıştır. Her madde altında da o maddeye ilişkin bir değerlendirme ve açıklama yapılacaktır. Böylelikle yasanın ideolojik temelleri aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bu maddelerde temel üç vurgu bulunmaktadır. Bunlar: halk sağlığı ve halk; eczacılık mesleği ve meslek üyeleri ve nihayet devletin kendisi. Bu üçlü içerisindeki egemen unsur olan devlet, halk sağlığı ve eczacılık hizmetlerini kendi adına, mesleki birliğe düzenleme ve kimi alanlarda da yürütme misyonu ile yüklemektedir.

#### **İrdelemeye geçilecek olunursa:**

**Madde 4-a) Halk sağlığına ve hastalarına fedakarlık ve feragatle hizmeti gaye bilen eczacılık mesleğine ait gelenekleri muhafaza ve geliştirmeye çalışmak,**

Bu maddede, eczacılara üretim ilişkileri üstünde olduklarını duyumsama kolaylığı ve bu bağlamda da ayrıcalığı sağlayan bir misyon telkin edilmekte ve bu misyonlarını sürdürme görevi önerilmektedir. Yani devletin örgütlenme açısından dayandığı iktisadi dayanaklar kamufle edilmektedir.

**Madde 4-b) Azasının maddi ve manevi hak ve menfaatlerini korumak ve bunları halkın ve Devletin menfaati ile en iyi şekilde telif çalışmak,**

Yasanın en kritik maddelerinden birisidir. Korporatizmin en belirgin biçimde deşifre olduğu ve eczacıları sınıflarüstü bir kast olarak tanımlayan söylem bu maddede geliştirilmiştir. Hukuk literatüründe, "hak" yasalarca tanınan ayrıcalık olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede ilgili maddede öncelikle, eczacıların mesleki haklarının başka mevzu hükümlerle ve diğer hukuki düzenlemeler içerisinde verildiği ifade edilmektedir. Sonra, bu hakların maddi ve manevi olduğu ayırımına özenle işaret edilmektedir. Kesin vurgu olarak da, önce mesleki örgütlenmenin birincil görevinin bu hak ve çıkarları korumak olduğu söylendikten sonra sınıfsal netliği belli olmayan halka bir gönderme (atıf) yapılmakta ve bu göndermenin devletle bitştirilerek bu yapıların sanki birbiri üzerine örtüşmüş gibi görünmesine özen gösterilmektedir. Kurumsallaşma derekesine indirgenen halk ve devletin "çıkarları"nın mesleki çıkarlarla beraber ve hepsinin bir toplamı olarak uzlaştırılması (telif çalışılması) TEB'in misyonu sayılmaktadır.

Devlet, bir ekonomik ve sosyal sistemin örgütlenme biçiminden başka bir şey olmadığına göre ve toplumların içerisinde bulunduğu ekonomik sistem, ekonomik faaliyetlerin örgütlenme ve yürütülme biçimi (mülkiyet) ve üretim araçlarının eriştiği gelişme düzeyi (teknoloji)'nce belirlendiğine göre, bir toplumda, toplumsal üretim biçiminin, toplumun ekonomik sistemine bağlı olarak üretim araçlarının, bilgisinin ve teknolojisinin mülkiyetini elinde tutanlarca belirleneceği asıl gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Devletin buradaki rolü, erkin siyaseten hizmetinde ve onların yönlendirmesinde olan bir kurumdan başka bir şey olmamaktadır. Buna göre de, devletin çıkarları "mülkiyet" i elinde tutanların

çıklarından başka birşey değildir. Sınıfsal netliği ve aidiyetleri belli olmayan "halk" ın, mülkiyeti elinde tutanlara ve bunun siyasal örgütlenme biçimine karşı uzlaşabilecek çıkarlarının neler olduğunu sistemin bizatihi kendisi tanımlayamazken (veya var olan gerçekliği açıklamak işe gelmezken), bir de bunun eczacı örgütlenmesi gibi ikincil kurumlara bir görev gibi veriliyor gösterilmesi, bu yapının özünden saptırmaca ve aldatmaktan başka birşey olmadığını bütün açıklığı ile kanıtlamaktadır.

Vurgu yapılması gereken temel husus şudur: Korporatist devlet, ideolojik olarak toplumun bütün kesimlerini "halk" soyutlaması içerisinde sınıfsızlaştırmakta ve kendi sınıfsal konumunu sınıflarüstü görüntüye yükseltgemeye çabalamaktadır. Sınıfsal bilinç yerine, toplum bir kez "Halk" kavramı içinde restore edildiğinde ve toplumsal farklılaşma mesleki iş bölümüne bağlı bir statü olarak kavratıldığı devlete aygıt olarak elinde tutanların ideolojik ve sınıfsal gizlenmesi de kolaylaşabilmektedir. Profesyonel mesleki yapılar (eczacılar, hekimler, mimarlar, mühendisler, hukukçular vs.) bu anlamda en kolay ittifak yapılabilecek unsurlar gibi görünmektedir. Zira, bu mesleki yapılanmalar içerisinde farklı sınıfsal kastlaşmaların özelemleri, istekleri ve ait olmak istedikleri sınıflarla uzlaşabilme kapasiteleri, onların, sistemin yeniden kendisini var etme koşulları bakımından en kolay ittifak yapılabilecek unsurlar arasında sayılabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Yapılması gereken bu mesleki gruplara bir sınıflarüstü görüngü (fenomen) gibi yaklaşmak; böylesi bir hukuki kimlik kazandırmak ve etkinlik ve tüm eylemliliklerini kendi kontrolü altında tutarak, kendisi adına sosyal subab olma olanağını sağlamaktır, tanımaktır. İşte, bu 6643/4-b maddesi korporatizmin en özgün örneklerinden birisi olarak eczacıların örgütlenmesi içerisinde bu anlamda oturtulmuştur.

**Madde 4-c) Eczacılık mesleğinin icrası hakkındaki kanunların ve bunlarla ilgili mevzuatın gereği gibi uygulanmasına yardım etmek,**

Bu maddenin, yürütme bakımından, devletin hukuksal bir kurum olarak işleyişini sağlayan düzenlemelerle ilgisi bulunmamaktadır. En azından, ilgisi olmadığı bilindiği halde eczacılara özgün bir hak, paye veriliyormuş gibi bir örnekseme çabasını gizlemektedir ve korporatizmin yedekçiliğinin nasıl tasarımılandırıldığını da iyi bir biçimde ifade etmektedir.

Yasal yürütme idareye aittir. Mevzuat hükümleri içerisinde bu husus her zaman ve temcit pilavı gibi tekrar edilir. Oysa burada eczacılık mevzuatı ile ilgili uygulamaya (yürütme anlaşılabilir) yardımdan bahsedilmektedir. Soru hemen gündeme gelecektir. Nasıl? Nasıl olacağını yanıtı, gerçekte devletin denetim, gözetim ve yönlendirmesi altında; asal sorumluluğu teslim etmeden ve gerektiğinde hemen geri alınabilecek bir kontrol mekanizması dahilinde; devletin yapması gereken görevlerin bir kısmını

meslek örgütüne yaptırmayı öngören bir uygulamalar silsilesi olarak verilebilmektedir. Bu anlamda TEB ile Sağlık Bakanlığı arasındaki ilişkilerin iniş ve yokuşlarını bu temel korporatistik bakış açısı temellendirmektedir.

**Madde 4-e) Hususi ihtisas komisyonlarına hazırlattıracağı ilaç fiyat tarifelerini Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin tensip ve tastikine arz etmek ve tastik edilen tarifelerin tatbik olunup olunmadığını kontrol etmek,**

1956 da kurulan Türk Eczacıları Birliği, kuruluş dönemlerinin dünya ve ülke toplumsal yapısına ve üretim ilişkileri zincirindeki önceki sınıfsal sıçrama noktalarına sahip bir durumdaydı. Dünyada farmasötik endüstri manüfaktürden kırılarak toplu üretim bandına geçişin ilk dönemini yaşamış ve oligopolleşmenin yaygınlaşması sancılarını çekmeye başlamışlardı. Şimdinin uluslararası, çokuluslu veya uluslarüstü ilaç sektörü herşeye karşın, henüz ulusal kimlik ve çizgilerini koruyorlar ve yabancı sermaye olarak yukarıda bahsedilen oligopol bir pazarın yaratılması aşamasında yeni nüfuz alanları arıyorlardı. Türkiye'de de, bu pazar eğilimleri kendisini hissettirmeye başlamış ve eczanedeki havanın imalatından çıkan ilaç, fabrika bandının kutulu ürünü olarak eczane rafındaki yerini almaya başlamıştı. Aynı dönemde, "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" çerçevesinde "yabancı sermaye" nin ilk nüfuz alanlarından birisi de ilaç sektörü olmuş ve yabancı ilaç firmalarının ülkede üretime başlamaları veya yerli lisansör firmalar aracılığıyla piyasaya girişleri bu döneme rastlamıştı. O güne değin, eczanesinde hekim reçetesiyle havanda majistral ilaç üreten eczacılara ilacı fiyatlandırmasında majistral tarife yeterken, günün koşulları yeni düzenlemeleri gerekli kılmaya başlamıştı. İlk yerli ilaç üreticileri eczaneden çıkan eczacılar oldular. Sermaye birikimindeki bu yeni aşama, sınıfsal olarak küçük meta üretiminden sanayi ölçekli bir üretime doğru bu eczacıları taşıdı. Sonuç, sınıfsal konumlarında bir değişme ve artı-değeri artık kendi emekleri dışında yaratılabilme becerisine ve sürecine sahip olma oldu. İlk dönem TEB yöneticilerinin mesleki iş bölümü içerisindeki etkinlik alanlarına bakıldığında sanayici ağırlığının daha fazla olduğu görülecektir. Bu anlamda yasanın mutfak çalışması döneminde devletle ilaç fiyatları bazında korporatif bir ilişki kurmayı kuşkusuz eczacılar pompalamış ve telkin de etmişlerdir. Fakat, daha önemli olarak bu uygulama belli bir tarihsel sürece kadar devletin (Sağlık Bakanlığı) de işine gelmiştir ve yürütülmesine izin de verilmiştir. 1966'dan bu yana ilaç fiyat beyannameesi hazırlama ile ilgili yönetmelik çıkaran devlet, günümüz bakımından ilaç fiyatlarını tamamen kendi bünyesi altında oluşturduğu bir uygulama etkinliği olarak (yasanın ilgili maddesine rağmen) sürdürmektedir.

Yeni toplumsal dinamiklerin gelişimi, TEB bünyesinde özellikle 1980'li yıllar bakımından ilacın ekonomi-politiğini doğru tahlil edecek kadroların yönetime gelişleri ile ilaç fiyatlarına karşı geliştirilen yeni toplumsal politikalar, devleti (Sağlık Bakanlığı) rahatsız ettiği gibi, ilaç sektöründe de karşıt tavır geliştirilecek önemli tepkilere neden olmuştur.



**Madde 4-f) Halk sağlığını korumaya, azasını muayyen refah seviyesine ulaştıracak gerekli iş sahaları bulmaya, iş kanunları ile içtimai kanunların ve bunlara müsteniden çıkarılan nizamname ve talimatname hükümlerinin tatbikatında meslek ve meslektaşların hak ve menfaatlerini korumaya ve her türlü iş tevziini adilane bir şekilde tanzime çalışmak,**

Korporatist devlet mantığı bu maddeyle de "elmalar" ve "armutların" toplamını öngören bir aritmetik önermesi içerisine düşmüş gibi görünmektedir. Ancak, bu önerme bir yanlışlık değil, bilinçli bir ideolojik şaşırtmadır. Şöyleki:

Halk sağlığını koruma misyonu, örgütlenmesi ve sonuçları bakımından devletin tekelinde olan bir toplumsal etkinlikler sürecidir. Bununla ilgili yasama ve yürütme yetkisinin toplam aidiyeti ve bu aidiyetin temelindeki sınıfsal ideolojik yapılanma ancak üretim ilişkileri zincirindeki "nasıl" ve "kimler için" bir ekonomik sistem sorusuna verilecek yanıtın temelinde yatmaktadır. Halk sağlığı adına hizmet etmek, bu tür bir hizmetin gelişmesi ve yaygınlaşması içerisinde yer almak bir sağlık mesleği etkinliği olabilir. Ancak, bu etkinliğin yaratılmasında rolü üretim ilişkileri bakımından bulunmayan bir mesleğin korunması altında olamaz. Nitekim, halk sağlığı adına sağlık hizmetlerinin herkese eşit, bulunabilir, erişilebilir ve edinilebilir bir biçimde olması, yaygınlaştırılması gerektiğini mesleki temel hedef olarak çalışma programlarına koyan ve ilacı da aynı düzlemde değerlendirilen bir ürün olması öngörüsünü ileri süren TEB öneri ve politikaları devletin (Sağlık Bakanlığı) karşı duruşlarıyla karşılaşmıştır. Devletin bizatihi kendisi ve pazar koşulları nedeniyle ilaç ve sağlık ürünleri üreticileri söylem, öneri, program ve etkinlikleri meslek dışı siyaset olarak karalamaya çalışmışlardır ve süreç halen de devam etmektedir.

Meslek üyesini belirli refah düzeyine ulaştıracak gerekli iş sahaları yaratmak, ekonomik sistem içerisindeki işbölümünün sonucu olabilecek bir siyasal tercihi meslek örgütü üzerinden sağlama zekasının tipik örneklerinden birisidir. Eczacılık meslek ve hizmet tanımlamalarının bir ekonomik örgütlenme modeli haline getirilmesi iradesi devlete aitken ve bu aidiyet özenle sınıflı toplumdaki erki elinden tutanlarca korunurken, meslek örgütüne bu konuda bizim adımıza etkinlikte bulun demek ve bulunan dönemsel çözümlerine de son tahlilde izin de vermemek, meslek içi dinamiklerin kontrolü anlamında ve çözümsüzlüklerin yeni çözümsüzlüklerini sadece var olan sistem içerisinde aramaya ilişkin bilinçli bir ideolojik örneğini tanımlamaktadır. Böylece korporatist devlet, mesleki yapıyı ancak kendisiyle uzlaşıldığında nemalandıracağı mesajını net bir biçimde üretmektedir. Bu yanılsamanın özgün örneklerine meslek topluluğunun genelinde sıkça rastlanmaktadır. Meclise eczacı milletvekili sani ile girme çabaları ve/veya meclis aritmetiğinde değişik siyasal partilere dağılmış eczacı milletvekillerinden (bu vekillerin partisel aidiyet ve grup bağlılıklarını algılamadan) mesleki konularda ortak tavır içerisinde olmaları beklentisinde olmaları, bu savrulmaların tipik örnekleri

arasındadır. Genelde çabalar, meclisteki milletvekilleri aracılığıyla mesleki bir dayanışma temelinde sağlanacak ve buna dayalı mesleki ekonomik rehaf taleplerini içerir biçimdedir. Sağlık Bakanlığı düzleminde ise toplumsal sorumlulukları bir kenara itecek "Bakan" ın şahsında, bağlı olduğu parti çerçevesinde, hükümet genelinde ve "Bakanlık" üst düzey bürokrasisi ile uyumu öngören meslek örgütü yapılanmalarına zaman zaman büyük primler verilmektedir. Bu tip yapılanmalar genelde üstü örtük, bazen politik kadrolarca açık biçimde özendirilmektedir. Bu açmazlar meslek örgütü yöneticilerince göğüslenmeye çalışılmakta, ancak populizme kurban olan meslek uygulamalarının örneklerine de zaman zaman tesadüf edilmektedir.

Hukuki mevzuatın genel hükümleri içerisinde meslek üyelerinin hak ve menfaatlerinin korunması ile ilgili olarak meslek örgütünün ödevlenir kılınması başka şaşırtma örneklerinden birisidir. Bu ödevlenme misyonundan beklenti sonuçta sistemle uzlaşmanın özendirilmesidir. Sınıflı toplumlarda farklı çıkar grupları, bir diğerine rağmen ve ona karşın genel hak ve çıkarları, kastının hak ve çıkarlarına dönüştürebilmek için diğerini sonuçta ezme zorundadır. Yani kuvvetin ve gücünün doğru sayılması ve imtiyazlara sahip olması sınıflı toplumların temel özellikleri arasındadır. Yasanın bu maddesindeki tartışılan ifadenin meslek örgütüne yüklediklerini bu temeller içerisinde kavramak gerekmektedir.

**Madde 4-h) Eczanesi bulunmayan yerlerde eczane açılması için icabeden teşebbüslerde bulunmak,**

Yasanın yayımlandığı tarihte Türkiye'deki genel eczane dağılımına bakıldığında büyük eksik ve yetersizlikler bulunuyordu. Bu nedenle devlet topluma ilaç dağıtımının sağlanması ile ilgili görevini yerine getirmeyi meslek örgütü aracılığıyla ve onlara bir misyon tanıyarak yerine getirmeye kalktı. Durum bugün için değişmiştir. Eczanenin bulunmadığı yöre kalmadığı gibi büyük metropoller bakımından dengesiz bir yoğunlaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Kuşkusuz bu eczacıların öznel tercihleri olmayıp sağlık hizmetlerindeki yurt düzlemine yayılmış dengesiz bir dağılımın sonucudur. Korporasyon anlamında meslek örgütünden beklenen bir hizmetin bugün için uygulama ve görüntüsü bakımından bir beklentisi kalmamıştır ve pratikteki geçerliliği de ortadan kalkmıştır.

**Madde 4-i) Yerli tıbbi müstahzarların revacını temin edecek tedbirleri almak,**

Maddenin tercümesi ve özü yerli sermaye sahibi firmalarca üretilen ilaçların sürümünü, geçerliliğini sağlayacak önlemleri almaktır. TEB'in böyle bir misyonla görevli kılınmasının tarihsel, pratik ve sınıfsal çıkarlar anlamında nedenleri vardır. Bugün için bu nedenlerde önemli aşınmalar ve hatta silinmeler olmakla beraber "milli burjuvazi" ile ittifak temelinde kendisini bu kandırmaca içerisinde hissedemeyen meslek örgütü yöneticilerine bile rastlanabilmektedir. Bu tarihi gerçeklerin neler olduğunu irdelenecek olursak süreci 6643/4-e maddesine yazılan polemige bir kez daha gönderme yaparak sergilemek gerekmektedir.

1950-60'lı yıllar, dünyada farmasötik endüstrinin uluslararasılaşma sürecinde, o sürecin bir nedeni olarak nüfuz edilecek yeni pazarlar yaratılması tarihidir. Türkiye ilaç sanayii, yerli sermaye anlamında henüz palazlanma dönemini yaşamakta ve "Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu" uyarınca Türkiye ilaç pazarı da, yabancı sermaye tarafından keşfedilmektedir. Dönemin hükümeti para politikaları bakımından liberasyona gitmiş ve ilaç sektörü bağlamında gelen yabancı sermayeye ithal ikameci pazar yapısı dışında bazı kolaylıklar sağlama plan ve uygulaması içerisine girmiştir. Kuşkusuz bunlar, yeni palazlanmakta olan yerli ilaç sermayesi bakımından tehdit unsurları olarak değerlendirilmiştir. Bir taraftan yabancı sermaye ile örtüşebilmek için lisans düzeyinde anlaşmalar ve üretim arayışları sürdürülürken, diğer yandan da eczane boyutundan üretim bandına taşınan çeşitli galenik müstahzarlar ve farmötik şekil formülasyonlarıyla iç pazarı doyurmak anlamında süratle üretime başlanmıştır. O günün yeni müteşebbisleri (ilaç sanayii girişimcileri), eczacılık mesleki kimliğiyle bir taraftan da TEB'in Merkez Yöneticileri olma durumuna kavuşmuşlardır. İşte bu sürecin başlangıcı olan gerek yasanın tasarım ve yazılım sürecinde ve gerekse mecliste yasalaşması sürecinde aktif etkinlikleriyle, burada tartışılan maddeyi, TEB'in görevleri arasında saydırmışlardır. O dönemin siyaset erkine bu yasa maddesi ters gelmemiştir. İç pazar sermaye yoğunlaşmasının özlemle istendiği ve özel sektörcülüğün bu anlamda devlet tarafından önemle özendirildiği bir dönemde "ilaç sanayii millî burjuvazisi" kendini var etme ve ayağa kalkma çabasında bir meslek örgütünü de kendi sınıfsal gelişmelerine payanda yapabilmıştır. Bu söylem, uzun yıllar ve hatta günümüzde bile mesleki örgütlenme içerisinde kendisinden söz ettiregelmiştir. Yerli sermayenin çoktan çokuluslu firmalarla evlenip ortadan kalkmasına veya lisansörlük anlaşmalarıyla yerliliklerinin yabancılaşmasına karşın, sermaye, içsel çıkarlarla ilgili sorunlarla karşılaştığında yasanın bu maddesi meslek yöneticilerine hatırlatılmakta veya her nedense bazı yöneticiler bunu hatırlamayı "ilericilik" ten saymaktadır. Madde öz olarak korporatif ekonomik yapılanmalarda devletin o yapılanmaya en yakın meslek grubunu kendi etkinlik ve işlevlerine yedeklediğini ve kullandığını göstermektedir.

TEB ile Sağlık Bakanlığı arasında bu maddenin yürütülmesiyle ilgili polemik konularına da zaman zaman rastlamak olasıdır. En azından yerli küçük sermaye ilaç sanayicileri, ağababası büyük yerli firmalar veya uluslararası firmalar karşısında ilaç fiyatı alamama veya jenerik ilaç üretimiyle ilgili sorunlarla karşılaştıklarında TEB'i bir araç gibi kullanabilme adına TEB'den Bakanlık önünde sözcülük yapmasını da bekleyebilmektedirler.

**Madde 4-j) Halk sağlığı ve eczacılık mesleği ile alakalı meseleler için resmi makamlarla karşılıklı işbirliği yaparak bu makamların yardımlarını temine çalışmak,**

Korporatif devlet anlayışı bu madde ile kesin vurgusunu TEB'e hatırlatmaktadır. İşbirliğinde kusur yapılmayacaktır ve yardımları edinebilmek için uyumlu

olunacaktır. Nitekim 1982 Anayasa'sı bu uyum sorununu daha da öncelliyecek yeni tedbirleri, yasanın içerisine koydurmuş ve buraların birer vesayet örgütü (bu genel hüküm Anayasa'ca Kamu Kurumu Niteliğinde sayılan tüm meslek örgütleri için şablon bir maddedir) olduğunu pekiştirmiştir. Korporatif devletin mesleki örgütlenmeyi nasıl algıladığının acı bir örneği olarak vesayete ilişkin maddenin bir kısmını alıntılama büyük yarar bulunmaktadır.

**6643/Ek Madde 1- Sağlık ve Sosyal Yardım bakanlığı Türk Eczacıları Birliği ile Birliğin mahalli organları olan odalar üzerinde gözetim ve denetim hakkına sahiptir. Adı geçen kuruluşların idari ve mali yönden denetimi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca yapılır.**

Bu kanunun 3. maddesinde belirtilen yaslara uymayan Türk Eczacıları Birliği'nin merkezdeki sorumlu organları ile eczacı odalarının sorumlu organlarının görevlerine son verilmesine ve yerlerine yenilerinin seçilmesine Adalet Bakanlığı'nın; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının teklifine dayanarak veya doğrudan doğruya isteği uyarınca buldukları yer Cumhuriyet savcılığının açacağı dava üzerine o yerdeki asliye hukuk mahkemesince karar verilir.....

**Birde gönderme yapılan maddeye bakılacak olunursa:**

6643/Madde 3- Türk Eczacıları Birliği ve eczacı odaları kuruluş amaçları ve kanunda belirlenenler dışında hiçbir faaliyet gösteremezler; kendilerine kanunla verilen görevlerin yerine getirilmesi ile ilgili olmayan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler; siyasetle uğraşamazlar; siyasi partiler, sendikalar ve derneklerle ortak hareket edemezler; bunlara maddi yardım yapamazlar; bunlardan yardım alamazlar; onlarla siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar; milletvekili ve mahalli idarelerin seçimlerinde herhangi bir aday veya grubu destekleyemezler.....

Sonuç olarak, korporatif devlet neyin siyaset, neyin mesleki çalışma olduğuna meslekler yerine karar vermekte ve kendisini sistem olarak yeniden var edecek koşulları saptayarak bunun gözetim, denetim ve gerekli uygulamasını da yapmaktadır. Bakanlık TEB ilişkileri tarihi içerisinde vesayetçi devlet tutumunun tezahürlerine dair çok çeşitli örnekler vardır. Örneğin, nedensel faktörler her zaman gizlenmek koşuluyla 1980-2000 arası TEB üç kez denetlenmiş ve bu denetlemeler yöneticilerin görevden alınmasıyla sonuçlanmasa bile TEB'in ekonomik örgütlenmesini zaafa uğratmak ve yılgınlık yaratmak anlamında bazı idari tasarruflarda bulunulmuştur.

**Korporatif Devlet İdeolojisine Seçili Karşı Duruş: Eczacı Örgütlenmesindeki Toplumsal Muhalefet Yapılanmasının Maddi Temelleri veya Sonuç Yerine**

Sınıflı toplumlardaki sınıflar arası mücadele insanlık tarihi kadar eskidir. Sınıf mücadelesi, sınıfsal çıkar ve karşıtlıklar temelindeki saptama ve örgütlenmelere ve

sınıfsal soluğa dayanır. Kapitalist sistemin sınıflı yapısında, ekonomik etkinliklerde başat rol oynayan üretim araçları veya üretim hizmet süreçlerindeki mülkiyet ve teknolojiyi elde tutma sorununu sistemleştiren, siyasallaştıran ve bunu kendi hukuki temelleri üzerine oturtan örgütlenme devlettir. Bu örgütlenme sürecinin devlete özgü sistematik araçları da bulunmaktadır. Korporatif devlet, toplumu işbölümü çerçevesinde kastlara ayırarak ve sınıflarüstü bir görüntüyle hizmetinde olduğu asli sınıfların çıkarlarına hizmet eder. Bu anlamda mesleki örgütlenmeler, korporatist devletin, sistemin yeniden var edilmesi koşullarında kullandığı önemli araçlardan bir tanesidir. Ancak bu örgütlenme modelleri de, kadroları aracılığıyla kendisine değer biçilen misyonların somut tahlilini yaparak bunlardan çıkarsamalar yapabilirler ve kendisini sistemin bir dışlisi gibi kullanan sisteme karşı yeni bir toplumsal muhalefet odağı oluşturma işlevini yaratabilirler.

TEB, dönemsel dalgalanma ve tökezlemelere karşın, toplumsal muhalefet odaklanmasına örnek olabilecek bir tarihi çizgiyi ve izlerini içselleştirebilmiştir. Bu tarihi çizginin misyonunu 1970'li yıllara dayanan "Çağdaş Eczacılık" hareketi taşımaktadır. Kuşkusuz bu hareketin kadrolarında zaman zaman gündelik zaaf veya dalgalanmaları izlemek olası olmakla beraber genel-geçer olarak doğru bir temellendirme ve buna ilişkin politikalar korporatif devleti zorlamıştır.

TEB'e 1980 li yılların ortasında yönetim olarak gelen "Çağdaş Eczacılık" hareketi, misyonunu salt eczacıların tekil bir örgütlenme sorunu düzleminden çıkarmış ve fakat onun yerine mesleki alanda yapılabilecekler, sektörel (sağlık ve ilaç) etkinlik ve örgütlenmeler ile toplumsal çıkarları siyasal alanda önceleyen veya yan tutuşlar düzlemine yayan bir anlayışı oluşturmuştur.

TEB, mesleki alanda yapılabileceklerde, öncelikle yasada korporatif devletin kendisine misyon olarak seçtiği işlevleri sosyalleştirme ve sınıfsal düzlemde vecheleştirme (yönlendirme) ile işe başlamıştır. Meslek üyelerine yönelik kazanımların başında ekonomik kazanımları tek tek üyenin ve toplamda mesleki örgütlenmesinin sorunsalı olarak çözmeye çalışmış ve eczacı kooperatiflerinin kuruluş ve yaygınlaşmasını çağdaş eczacı kadroları olarak destekleyen lojistik ekonomik kuruluş yapılanmalarını Vakıflaşma aracılığıyla aşmaya çalışarak "küçük meta üretimi" yapan eczanelerin ilaç tekelleri karşısında direnç olarak ayakta kalmasına yardımcı olmuştur. Mesleki iç örgütlenmeyi ve genel hukuki düzenlemeyi sağlayacak mevzuat çalışmaları ile mesleki etik kodların yeniden şekillendirilmesi ve bu anlamda meslek üyeleri arasında ve üyelerle toplum arasındaki ilişkilerin yendiden düzenlenmesine önem vermiştir. Mezuniyet öncesi ve sonrası eczacılık eğitiminin nasıl olması yönünde eğitim kurultayları da dahil sürekli bir etkinlik içerisinde olmuştur.

Çağdaş Eczacılık hareketi, korporatist devletin kendisine biçtiği misyona karşı en önemli karşı duruşlardan birisini nasıl bir sağlık hizmeti, nasıl bir ilaç ve nasıl bir ilaç üretimi sorularına yanıt arama sürecinde ortaya koyduğu duruş ile yaratmıştır. Bu duruş, kendi içerisindeki bir siyasallaşmayı ve sistemin kendisine dayattığı misyona alternatif görüşlerin üretilebildiği bir kazanımı sağlamıştır. Kazanımların maddi görüntüleri belki bugün ortada yoktur. İlaç sektöründeki uluslararasılaşma her türlü boyutuyla gün geçtikçe büyümektedir; sistem de bu büyümeyi daha da büyümesi yönünde teşvik etmektedir. Ancak, mesleki tabanda oluşmuş kavrayış gelecek için her zaman umutlu olmayı olanaklı kılmaktadır. Bu nedensellik, sektörel çözümler olmaksızın mesleki alandaki sorunların gerçek ve temelli çözümlere ulaştırılamayacağı saptamasına dayalıdır. Korporatist devlet, eczacılık mesleği içerisindeki bu saptamalarından rahatsızdır. Sağlık ve ilaç sektöründe, devletin depolitizasyonla ilgili tezlerinin işleme nokta gelmesi, sektörün mülkiyetini ellerinde tutanları huysuzlaştırmakta ve daha da saldırganlaştırmaktadır. Bu saldırganlık, hayatın her alanı içerisine dağılmış meslek üye ve kadrolarının, bulunduğu yerlerden çekilip atılmasına veya insani zaafalar yaratılarak sistem adına kazanılmasına yönelik çabalara dönüşmüştür.

Çağdaş Eczacılık Hareketinin toplumsal çıkarları, siyasal alana yayma istek ve özelemleri ve bunun sektörel gayreti uzun erimli bir çabanın sonucu olacaktır. Sektörel söylem ve uygulamalar, sağlık ve ilaç hizmetlerinde özelleşme ile bunların meta karakterlerinden olan değişim değerlerinin cebinde yeterli parası olmayan, sosyal güvencesi bulunmayan geniş toplum kesimlerine iyice ulaşılmaz kılınacak özgünleşmelere açık olmasıdır. Korporatif devlet, bugünkü yapısıyla bu acımasızlık kervanının asal unsuru olarak ve korkusuzca sosyal (sistemin kendi açmazlarını kısmen törpülediği reformistik yapı) devlete ilişkin son kanbur kırıntılarını sırtından atma çabasındadır. İşte bunların tümünü deşifre edebilecek, alternatif çözüm önerileri üretebilecek yeni bir toplumsal ve siyasal görüntüye mesleki eylemlilik ve düşün adına katılabilecek pek çok değer vardır.

#### KAYNAKÇA

- Abacıoğlu, N. (2000) *Çağdaş eczacılık amentüsü ve tereke davası* AEOB İlaç Forumu 18, 2, 31-44
- Abacıoğlu, N. (2000) *İlacın ekonomi-politiği* AEOB İlaç Forumu 18, 2, 45-60
- Abacıoğlu, N. (2001) *Sorularla ilacın ekonomi-politiği özetleri* AEOB İlaç Forumu 19, 2, 56-62
- Eren, I. (2001) *Could corporatist associations become effective channels of interest representation: the case of the union of Turkish Chambers of Pharmacists (TEB)*. -Draft Working Paper- Annual Meeting of MESA- 18-20 Nov. 2001, San Francisco, USA